

FiloCafe -ilta: JACOBUS FINNO & VIRSIKIRJA 500 VUOTTA

Timo Leinonen
10.6.2024

Virsirunouden lähtökohtia

Virsiopin, eli hymnologin arvostettu oppikirjan tekijä professori, emeritus Reijo Pajamo (1938-) määrittelee virren lähtökohdaksi runoilijan voimakkaan elämyksen, jossa keskiössä on ihmisen/runoilijan suhde Jumalaan. Eli lähtökohtana on ajatus siitä, että virren sanoma on hyvin yksityinen, mutta juuri siksi se on hyvin yleinen. Runoilijalla on kyky ilmaista tämä elämys sanoin, jota kykyä muilla ei samalla tavalla ole.

Muutama vuosi sitten esittelin FiloCafe:ssa Åbo Akademin filosofian professorin Rolf Lagerborgin (1874–1959), joka oli hyvin uskonnollinen, mutta hänellä oli suuria vaikeuksia sopeutua valtiokirkon maailmaan. Hänen filosofinen päätyönsä koski kysymystä siitä, voiko olla olemassa yksityistä uskontoa? Toisin sanoen hän ei jakanut ajatusta siitä, että kaikkein yksityisin voisi olla samalla kaikkein yleisintä.

Nyt en kuitenkaan käsittele virsiä kirkollisessa ja teologisessa mielessä, vaan lähinnä ymmärtämiseen pyrkivän maallikon tapaan. Kerran ensin lyhyesti protestanttisen virsikirjan lähtökohdista Lutherin ajatusmaailmassa ja sen heijastumisesta Finnon virsikirjaan ja erityisesti sen esipuheeseen.

Luther syntyi tasan sata vuotta ennen kuin Finnon virsikirja julkaistiin, eli 10.11.1483 Eislebenissä, Saksassa. Reijo Pajamon mukaan seuraavat seikat olivat tunnusomaista virsirunouden kehittymiselle ja Lutherin tavoitteille niiden suhteen:

1. virsi on kansankielinen laulu,
2. josta tuli jumalanpalvelusmusiikin päämuoto,
3. virsille muodostui seuraavat funktiot: (a) liturginen funktio jumalanpalveluksessa, (b) opetusfunktio katekismukseen liittyen, ja (c) evankeliumin levitysfunktio lähetystyössä.
4. Luther kirjoitti itse noin 37 virttä.
5. Luther toimitti myös ensimmäinen protestanttisen virsikirjan vuonna **1524 (500 vuotta!!)** Achtliederbuch (8 psalmivirttä).
6. Virret perustuivat psalmeihin, katekismukseen, evankeliumeihin ja latinankielisiin kirkkolauluihin.
7. Virsien tavoitteena oli heijastaa **elävää raamatullista henkeä**.
8. Lutherin esimerkki innoitti Jacobus Finnonkin kirjoittamaan virsiä, kuten hän virsikirjan esipuheessa kertoo. Finnon virsikirjan esipuhe on minusta erinomainen, sen nykysuomen mukainen versio löytyy FiloCafen sivustolta¹.

¹ Ks. <https://koroinen.fi/filocafe/wp-content/uploads/2024/03/FiloCafeEsipuheFINNOTUTUKSI.pdf>

Runomuodon merkityksestä

Olen ollut kiinnostunut kysymyksestä siitä, miten eroaa vastaanottajan näkökulmasta viestin sisältö, jos viesti toimitetaan runomuodossa proosamuodon sijaan. Itse olen pohtinut kysymystä filosofian näkökulmasta, mikä minulle on paljon tutumpaa kuin teologia. En kuitenkaan usko, että tällä on itse pohdinnan tuloksen kannalta merkitystä.

Esipuhe runovihkosessa Totuus ja arvo J. E. Salomaan mukaan. *Runomuotoon kirjoitettu kooste filosofi J. E. Salomaan ajatuksista totuudesta ja arvosta*²

Ohessa on seitsemän runoa, jotka perustuvat filosofi J. E. Salomaan kirjan Totuus ja arvon teksteihin. Kirja on julkaistu vuonna 1926.

Runot ovat ikään kuin välineitä tehdä tutkimusmatka runouden ja filosofian rajalle. Tarkoituksena on löytää vastauksia kysymyksiin: Onko ylipäänsä tämmöistä rajamaastoa olemassa ja jos on, onko sillä jotain annettavaa tutkimusmatkailijoilleen?

Runous ja filosofia käsittelevät molemmat usein sellaisia asioita, jotka ovat ikään kuin kielen tavanomaisen käyttöalueen ulkopuolisia. Runous hakee tukea olemassaolon oikeutukselleen ihmisen tunnemaailmasta ja filosofia vastaavasti järjestä ja logiikasta.

Runolla kyetään ilmaisemaan asioita, jotka ehkä puhuttelevat ihmisiä välittömämmin kuin tavanomaisilla kielen ilmaisutavoilla. Kysymys lienee osin samanlaisesta ilmaisukyvystä kuin musiikillakin. Musiikki on vain abstraktimpaa. Runouttakin voidaan ymmärtää musiikin lailla, vaikka sen viestiä ei voidakaan sanallisesti täysin selittää.

Filosofisissa teksteissä pyritään esittämään asioita usein hyvin täsmällisiin ja yksiselitteisiin ilmauksiin. Tämä on omiaan vaikuttamaan siihen, että tekstin viestin ymmärtäminen vaatii harjaantumista ja aikaa. Filosofia on yleensä kieleen sidottu. Näin kieli myös rajoittaa filosofisten pohdiskelujen alaa.

Filosofiassa tukeudutaan hyvin usein toisten filosofien ajatuksiin ja vanhoihin kirjoituksiin jo Antiikin ajoista lähtien. Tiukasti kirjallisiin lähteisiin nojaaminen on myös omiaan tekemään filosofiset kysymyksetkin ikään kuin kirjallisiksi ja erilaista esitietoa vaativiksi. Samaan suuntaan vaikuttaa myös pyrkimys johdonmukaisiin ja systemaattisiin käsitteisiin ja näiden muodostamiin käsitejärjestelmiin.

Nämä seikat tekevät itse filosofiasta sisäisesti ristiriidattoman, mutta samalla koko filosofia eristää itsensä ulkoisesta maailmasta omaksi elämän alueeksi. Tästä seuraa se, että filosofia ja käytännön elämän ongelmat ja niiden ratkaisutavat eivät tapaa toisiaan. Toisin sanoen filosofia ei sovellu käytännön elämän konfliktien ratkaisuun.

Tämän tyyppiset rajoitteet mielessäni olen muuntanut Salomaan filosofiset tekstit runomuotoon tulkitsemalla niitä mahdollisimman yksikertaisella ja arkisella kielellä.

² Julkaisu löytyy osoitteesta: <https://koroinen.fi/filofcafe/wp-content/uploads/2022/02/TotuusJaArvoRunot.pdf>

Mielessäni on ollut ajatus siitä, että tinkimällä kielen täsmällisyydestä ja yksiselitteisyydestä Salomaan ajatukset voisivat avautua helpommin.

Konfliktien ratkaisussa olennaista on käsillä olevan ongelman oikeanlainen määrittely. Runous tarjoaa tähän houkuttelevan välineen. Runouden avulla ehkä voi astua ulos filosofisten käsitteiden maailmasta katselemaan totuutta ja arvoa toisenlaisin – toivon mukaan – virkistynein silmin.

Salomaa tutkii kirjassaan Totuus ja arvo käsitteitä, jotka ovat hyvin perustavanlaatuisia ihmisten keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Ihmisten keskinäisissä kiistatilanteissa on usein kysymys siitä, mikä on oikea tieto – totuus – jostakin asiasta. Jos kysymyksessä on yksinkertainen asia, totuus ei yleensä ole ongelma. Usein tilanne on kuitenkin toinen.

Ihmiselle kaikki ei ole samanarvoista. Jotkin asiat ovat tärkeämpiä kuin toiset. Ihmisen arvot määrittävät ehkä tiedottomastikin asioiden tärkeysjärjestyksen. Arvot määrittävät näin samalla hänen tapansa hahmottaa koko oma maailmansa niiden tietojen varassa, joita hän pitää tosina.

Kysymys kuuluu totuutta koskien: Mikä on totuus? Miten ihminen ymmärtää totuuden? Ja vastaavasti arvoja koskien: Mitä arvot ovat, miten ne ihmisellä ilmenevät ja mikä on totuuden suhde arvoihin? Runomuotoon kirjoitetut tulkintani Salomaan kirjoituksista tarjoavat vastauksia ja pohdintoja edellä mainittuihin kysymyksiin.

Salomaa kirjoitti pohdintansa lähes sata vuotta sitten. Maailma on sen jälkeen muuttunut ja monimutkaistunut. Ihmisen perusongelma on kuitenkin säilynyt samana: Mikä on totuus ja mihin, eli minkälaisen arvojen varaan ihminen voi rakentaa luottamuksensa?

Salomaan tekstien tulkintojen tarkoituksena on olla herätteenä omakohtaisille pohdinnoille ja keskusteluille, eikä tarjota vastauksia siitä, miten maailma tulisi hahmottaa.

Turussa Runebergin päivänä 2022
Timo Leinonen"